

تحلیل استنادی مقالات منتشر شده در مجلات کتابداری و اطلاع‌رسانی (۱۳۷۵-۱۳۸۲)

احترام کیانمهر^۱

چکیده

این پژوهش به تحلیل استنادی مقالات منتشر شده در مجلات کتابداری و اطلاع‌رسانی از سال ۱۳۷۵ تا پایان سال ۱۳۸۲ پرداخته و در آن کوشش شده است با تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده، میانگین تعداد استنادها، نوع منابع مورد استفاده، زبان، و نیم عمر انواع منابع تعیین شود. همچنین قانون بردفورد برای شناسایی مجلات هسته مورد استفاده قرار گرفته و مؤلفان هسته نیز تعیین شده است. پراستفاده‌ترین عناوین مورد استفاده و گرایش موضوعی استنادها نیز مشخص شد. نتایج نشان می‌دهد که به ۶۵۹ عنوان مقاله ۷۰۷۳ بار استناد شده، تعداد متوسط استنادها ۱۰/۷۳ است، بالاترین میزان استناد در میان انواع منابع اطلاعاتی (۴۸/۴۳ درصد) مربوط به کتاب‌هاست، ۵۴/۷۵ درصد از استنادها به زبان فارسی است، و کتاب‌ها با ۷ سال و ۸ ماه بالاترین و منابع الکترونیکی با ۱ سال و ۳ ماه پایین‌ترین میانگین نیم عمر را دارند. همچنین این پژوهش نشان می‌دهد: مجلات هسته فصلنامه کتاب ۱۴۲ مورد، پیام کتابخانه ۱۳۱ مورد، *Journal of the American Society for Information Science* ۹۷ مورد، اطلاع‌رسانی با ۷۹، *College and Research Libraries* ۵۴ مورد استناد، و دفتر کتابداری دارای ۳۵ مورد استناد هستند. گرایش موضوعی استنادها نیز نشان می‌دهد که موضوع مواد و منابع با ۱۷/۷۴ درصد بیشترین استفاده را داشته است.

کلیدواژه‌ها

تحلیل استنادی، مقاله، مجلات کتابداری و اطلاع‌رسانی

مقدمه

مقالات علمی زمانی از اهمیت و اعتبار برخوردارند و می‌توانند رسالت تحقیقی و پژوهشی خود را خوب ایفا کنند که نویسندگان مقاله‌ها از منابع منتشر شده در آن زمینه شناخت کافی داشته باشند و حتی المقدور سعی کنند تا از منابع مهم، اصیل، و معتبرتری استفاده و به آنها استناد کنند. در انجام هر فعالیت علمی نیازمند آگاهی از فعالیتهای پیشین هستیم چرا که بدون کسب آگاهی از تلاش‌های گذشته نمی‌توان در مسیر تحقیق گامی به پیش رفت. در واقع ادعای اندیشه‌ای نو بدون تکیه بر آنچه دیگران کرده‌اند به ایجاد اندام‌واره‌ای ناموزون می‌انجامد و حائز ارزش علمی چندانی نیست (۶: ۸).

از نظر لنکستر مطالعات استنادی شامل چند مورد است:

۱. نویسندگان چه نوع منابعی را مورد استناد قرار می‌دهند؟
۲. کدام نویسندگان بیشترین استنادها را به خود اختصاص داده‌اند؟
۳. کدام مجلات بیشترین استنادها را به خود اختصاص داده‌اند؟
۴. ارتباط بین استنادها چگونه است؟ یعنی چه کسی به چه کسی و چه مجله‌ای به چه مجله‌ای استناد کرده است؟ در متون رشته‌ای علمی چه موضوعی بیشتر مورد استناد واقع شده است و مانند آن (۱۶: ۷۸).

امروزه با توجه به کثرت و سرعت نشر، تازه‌ترین اخبار و اطلاعات قبل از آنکه در کتاب منتشر شود، در نشریات ادواری از طریق مقاله‌ها ارائه می‌گردد. از طرفی انتخاب

نشریات ادواری نیز مهم است که با استفاده از روش تحلیل استنادی صورت می‌گیرد. این روش، شیوه‌ای است آماری و به منظور اندازه‌گیری اهمیت نسبی نشریات طراحی شده است. تحلیل استنادی در حال حاضر در بسیاری از کتابخانه‌ها برای انتخاب مجلات به کار برده می‌شود. با این روش نه تنها می‌توان به بررسی الگوهای رفتار علمی جامعه مورد پژوهش پرداخت، بلکه می‌توان الگوهایی را که پیشکسوتان رشته‌های مورد نظر استفاده کرده بودند نیز دنبال کرده و با تشخیص روش تصمیم تحقیق آنان به میزان اعتبار و سندیت کارهای مشابه پی برد و دیدگاه‌های جدیدی برگرفته از ادعاهای تثبیت شده گذشتگان برای آیندگان فراهم ساخت، به عبارت دیگر تحلیل استنادی نه تنها به آثار گذشتگان می‌پردازد بلکه ادعاهای نادرست آنان را رد می‌کند و معتبر بودن ادعاهای یکی نسبت به دیگری را مشخص می‌کند (۹).

پژوهش حاضر با استفاده از تحلیل استنادی، وضعیت انتخاب مجلات در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی را مورد بررسی قرار داده است تا نتایج و یافته‌های آن بتواند منعکس‌کننده چگونگی استفاده از انواع منابع توسط مؤلفان مقالات باشد.

بیان مسئله

مجلات ادواری کتابداری و اطلاع‌رسانی دارای مقالات مفیدی برای جامعه کتابداران و اطلاع‌رسانان است. با توجه به اینکه مطالعه‌کنندگان این نوع مجلات از قشر مزبور بوده و همواره در تلاش هستند که به

منابع مورد نظر خود در کمترین زمان ممکن دست یابند، با بررسی وضعیت مقالات در این مجلات می‌توان به نشریات مفید و مهم، مؤلفان مورد نظر در این حوزه، و همچنین به چگونگی استفاده مؤلفان از منابع جهت تألیف مقالات پی برد. همچنین نویسندگان مقالات مجلات کتابداری و اطلاع‌رسانی با استفاده از منابع فارسی و غیرفارسی مقالات خویش را تهیه می‌کنند، اما میزان استفاده آنها از منابع منتشر شده و زمان استفاده از منابع و همچنین نوع آن متفاوت است. مسائل مورد نظر در این زمینه چگونگی استناد به منابع، مفید و مرتبط بودن مقالات مجلات، زبان مورد استناد، روزآمد بودن متون، و گرایش به موضوعات خاص است. لذا این پژوهش به منظور بررسی وضعیت استناد در مجلات فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی، کشف روابط موجود میان متن مقالات و مآخذ آنها، تعیین گرایش موضوعی، و نهایتاً امتیازات و اشکالات مجلات فارسی فعلی کتابداری و اطلاع‌رسانی انجام شده است.

هدف و فایده پژوهش

هدف اصلی این پژوهش تعیین وضعیت استفاده از منابع در مقالات تألیفی منتشر شده در نشریات کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال‌های مورد پژوهش و همچنین اندازه‌گیری اهمیت نسبی مجلات در حوزه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی برای کاربردهای تحقیقی و بازیابی اطلاعات در پژوهش‌های آینده است. فایده این پژوهش آن است که با تعیین منابع اصلی و مهم در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی

این منابع در اسرع وقت و ساده‌ترین صورت در دسترس استفاده‌کنندگان قرار گیرد. دیگر اهداف این پژوهش عبارتند از:

۱. تعیین تعداد مقاله‌های تألیفی و مشخص نمودن میانگین استناد،
۲. تعیین میزان استناد به انواع منابع اطلاعاتی،
۳. تعیین وضعیت زبانی استنادها،
۴. تعیین نیم‌عمر انواع منابع مورد استناد،
۵. تعیین پراستفاده‌ترین منابع مورد استناد و مشخص کردن مجلات هسته و مؤلفان هسته، و
۶. تعیین گرایش موضوعی استنادها.

پرسش‌های اساسی پژوهش

۱. میزان مقاله‌های تألیفی و میانگین تعداد استنادهای مقالات چقدر است؟
۲. میزان استفاده از انواع منابع اطلاعاتی چقدر است؟
۳. توزیع استنادهای مقالات مورد بررسی از نظر زبان چگونه است؟
۴. نیم‌عمر منابع مورد استفاده چقدر است؟
۵. مؤلفان هسته، مجلات هسته، و پراستفاده‌ترین منابع در حوزه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی کدام‌اند؟
۶. گرایش موضوعی استنادها چگونه است؟

فرضیه‌های پژوهش

۱. میانگین استناد، بیش از ده استناد در هر مقاله است.

۲. بیش از ۵۰ درصد اسنادها مربوط به نشریات ادواری است.
۳. زبان بیش از ۵۰ درصد اسنادها فارسی است.
۴. نیم‌عمر اسنادها در سال‌های آخر پژوهش سیر نزولی دارد.

تعاریف عملیاتی

تحلیل استنادی: در مطالعه استنادی رابطه میان مدرک استناددهنده و مدرک مورد استناد بررسی می‌شود و هر گاه بکوشیم قواعدی را که بر این رابطه حاکم است کشف کنیم به تحلیل استنادی دست زده‌ایم (۷: ۲).

استناد: یادداشت ارجاعی به اثری که از آن عبارتی نقل شده است یا ارجاعی به یک اثر یا یک منبع موثق به منظور اثبات صحت یک مطلب یا یک نظر است (۸: ۱۴).

مجله: نشریه‌ای است که در فواصل معینی منتشر می‌شود. مشروط بر اینکه فاصله زمانی آن از یک روز بیشتر باشد و به صورت هفتگی، دوهفته‌نامه، ماهانه، و یا فصلی منتشر شود (۱۰: ۸۵).

مقاله: نوشته‌ای که در روزنامه یا پیاپی‌های دیگر نوشته می‌شود و به خودی خود کامل است. همچنین به نوشته‌ای درباره یک موضوع که غالباً به عنوان سخنرانی در مجمعی خوانده می‌شود یا جهت درج در یک پیاپی یا مجموعه تحقیقی تهیه می‌شود نیز مقاله می‌گویند. اصطلاح انگلیسی آن در این معنی Paper است (۸: ۳۹۳).

نیم‌عمر: به مدت زمانی اطلاق می‌شود که نیمی از کل منابع استناد شده در آن مدت

منتشر شده باشد. هر چه طول این مدت کمتر باشد استناد به منابع روزآمد بیشتر است و هر چه طول این مدت بیشتر باشد استناد به منابع روزآمد کمتر است (۳).

متغیرهای اساسی پژوهشی

متغیر مستقل: اسنادهای مورد بررسی،
متغیر وابسته: صفات و ویژگی‌های استنادی
 از جمله زبان، سال، منبع، و موضوع.

مشکلات و محدودیت‌های پژوهش

محدودیت و مشکلات عبارت بوده‌اند از:

۱. وجود تعداد محدودی از اسنادها که تعیین موضوع آنها براساس اطلاعات کتابشناختی آنها میسر نبود. در این مورد سعی شده است در صورت امکان با دسترسی به اصل مدرک و یا کاوش در بانک‌های اطلاعاتی و فهرست‌ها موضوع مدرک به شکل صحیح مشخص شود.
۲. کامل نبودن اطلاعات کتابشناختی تعدادی از مآخذ مورد مطالعه.
۳. عدم رعایت اصول نگارش اطلاعات کتابشناختی منابع از سوی برخی نویسندگان مقالات.

جامعه پژوهش

جامعه مورد مطالعه در این پژوهش شامل ۶۵۹ مقاله فارسی تألیفی حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی جاری و ۷۰۷۳ مآخذ مربوط به این مقالات است که در یکی از پنج نشریه فارسی زبان این رشته با عناوین فصلنامه کتاب،

فصلنامه اطلاع‌رسانی، فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، فصلنامه پیام کتابخانه، و دفتر کتابداری، از سال ۱۳۷۵-۱۳۸۲ منتشر شده است.

روش پژوهش و توجیه روایی آن

از آنجا که روش تحلیل استنادی روش مطالعه غیرمستقیم متون و منابع است و بر پایه ریاضیات و آمار و ارقام مبتنی است، می‌تواند یکی از عینی‌ترین و مطمئن‌ترین راه‌های انتخاب مجلات علمی باشد. صاحب‌نظران اهمیت این روش را در انتخاب مجلات علمی تأیید می‌کنند. در روش تحلیل استنادی احتمال خطا و اشتباه بسیار کم است و معمولاً پر استفاده‌ترین مجلات انتخاب می‌شوند (۱۱): (۲۸). گردآوری داده‌ها و رسیدن به اهداف مورد نظر این پژوهش جز از طریق بررسی متن و منابع و کشف روابط میان آنها صورت نمی‌گیرد. روش تحلیل استنادی تنها روش موجود برای توجیه این روابط است.

پیشینه پژوهش

محمدزاده (۱۳۷۶) در پایان‌نامه خود به بررسی وضعیت استناد در مجلات فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی پرداخته است. نتایج مبین آن است که در کلیه مجلات، استناد به کتاب بیش از سایر منابع است، از منابع خارجی بسیار کمتر از متون و منابع فارسی و عربی استفاده شده است، با استفاده از قانون بردفورد، درخصوص مجلات فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی، چهار عنوان مجله به عنوان مجلات هسته معرفی شده‌اند، و

تعداد مؤلفان هسته اصلی نیز بسیار اندک بوده است که تنها یک مؤلف دارای بالاترین فراوانی استناد است (۱۲).

بختیاری (۱۳۷۷) در پایان‌نامه خود به بررسی وضعیت استفاده از منابع اطلاعاتی در طرح‌های پژوهشی حوزه دامپروری ۱۳۴۹-۱۳۷۵ پرداخته است. نتایج بررسی نشان می‌دهد که بیشترین موارد، یعنی ۳۷/۸۲ درصد، به کتاب‌ها استناد شده است. پراستنادترین منابع پس از کتاب‌ها، مقاله‌های مجلات بوده‌اند، و ۹۴/۰۹ درصد موارد به منابع اطلاعاتی تألیفی استناد شده است. از بررسی زبان استنادها مشخص شد که ۴۹/۲۳ درصد استنادها به منابع منتشرشده به زبان انگلیسی تعلق دارد (۲).

جلالی مهمویی (۱۳۷۸) در پایان‌نامه خود با عنوان «روابط درون رشته‌ای و بین‌رشته‌ای کتابداری و اطلاع‌رسانی: مطالعه استنادی» رابطه بین زیرشاخه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی با یکدیگر و رابطه بین این زیرشاخه‌ها با سایر رشته‌ها را بین سال‌های ۱۳۶۹ تا ۱۳۷۶ مورد بررسی قرار داده است. نتایج نشان می‌دهد که ۲۶ درصد یا ۴۶۶ استناد از مجموع ۱۷۷۰ استناد و مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی طی هشت سال مورد بررسی به منابع رشته‌هایی غیر از کتابداری و اطلاع‌رسانی صورت گرفته که به ترتیب سهم علوم کامپیوتری با ۸۴ استناد و علوم تربیتی با ۶۵ استناد بیش از سایر رشته‌هاست. در میان زیرشاخه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی، زیرشاخه‌ای که بیشترین استناد را به مآخذ خارج از حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی انجام

داده است، زیرشاخه کتابخانه آموزشی است. ۶۷ درصد از استنادهای مقالات مربوط به زیرشاخه کتابخانه‌های آموزشی، استناد به مآخذ خارج از حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی هستند (۵).

اشتری (۱۳۷۹) به تحلیل استنادی مقالات فلسفی فارسی در فاصله زمانی ۱۳۷۰-۱۳۷۷ پرداخته است. نتایج حاکی از آن است که بیشترین تعداد استناد به کتاب (۹۳/۳۸ درصد) بوده است و بعد از آن نشریات ادواری (۵/۹ درصد) در مرتبه دوم اهمیت قرار گرفته است. توزیع زبانی استنادها نشان می‌دهد که بیشترین زبان استناد شده زبان عربی (۳۴/۴۴ درصد) است و زبان فارسی (۳۱/۰۳ درصد) و زبان انگلیسی (۲۶/۱۸ درصد) به ترتیب در مرتبه‌های دوم و سوم اهمیت قرار دارند. منابع تألیفی با ۷۲/۵۲ درصد بیش از منابع ترجمه‌ای مورد استناد قرار گرفته‌اند. توزیع جغرافیایی استنادها دلالت بر استفاده زیاد از منابع منتشر شده در ایران داشته و منابع منتشر شده در انگلستان و امریکا به ترتیب در مرتبه دوم و سوم بوده‌اند (۱).

تیمورخانی (۱۳۸۰) در پایان‌نامه خود با عنوان «تحلیل استنادی مقالات تألیفی فصلنامه کتاب از آغاز انتشار تا پایان سال ۱۳۷۹» به بررسی الگوی رفتار علمی مؤلفان نشریه فصلنامه کتاب در چگونگی استفاده از منابع علمی پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد: در ۱۹۸ عنوان مقاله ۱۷۳۰ بار استناد شده است، تعداد متوسط استناد در هر پایان‌نامه ۱۰/۱۷ استناد است، بالاترین میزان

استناد (۴۸/۶۱ درصد) مربوط به کتاب‌هاست. ۵۰ درصد از استنادها به زبان انگلیسی است، کتاب‌ها با ۷ سال و ۱۱ ماه بالاترین و منابع الکترونیکی با سه ماه پایین‌ترین میانگین نیم‌عمر را دارند، و پراکندگی موضوعی استنادها نشان می‌دهد که موضوع مواد و منابع با ۱۵/۱۴ درصد بیشترین استفاده را داشته است (۴).

هاتفی مستقیم (۱۳۸۰) به تحلیل استنادی مقاله‌های مجلات علمی - پژوهشی و علمی- ترویجی فارسی در زمینه علوم و معارف اسلامی در فاصله زمانی ۱۳۶۸-۱۳۷۸ پرداخته است. نتایج مبین آن است که استناد به کتاب‌ها بیش از سایر منابع اطلاعاتی است و میزان استفاده از منابع عربی بیشتر از زبان فارسی و سایر زبان‌هاست. شش منبع به عنوان منابع اصلی شناخته شده‌اند که در صدر آنها کتاب *الکافی* شیخ کلینی قرار دارد. در میان منابع به سایر زبان *The Encyclopedia of Islam* «منبع اصلی» معرفی شده است. بیشترین استناد به تألیفات شیخ طوسی بوده است. همچنین گرایش نویسندگان مقالات به استفاده از آثار مؤلفان کتب اربعه شیعه بیش از سایر مؤلفان بوده است (۱۳).

تیو و کار^۲ (۲۰۰۰)، پژوهشی در مالزی با عنوان «تحلیل استنادی مجله *Natural rubber research*، ۱۹۹۷-۱۹۹۸» انجام دادند. در این پژوهش ۴۱۸۱ استناد موجود در فهرست مآخذ ۲۵ مقاله تحقیقی و ۱۸ گزارش کوتاه در مجله فوق مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها نشان می‌دهد که مجلات

با ۷۲/۴ درصد پربسامدترین منبع اطلاعاتی به کار گرفته شده توسط نویسندگان این مجله است. همچنین ۶۱/۵۶ درصد مقالات این مجله توسط چند نویسنده تهیه شده و این امر تمایل به سوی تحقیقات گروهی را نشان می‌دهد. دانش نویسندگان مجله کاملاً به روز است و استنادها اکثراً جدید هستند، به طوری که ۵۵/۹۷ درصد آنها بین سال‌های ۱۹۷۸-۱۹۹۷ انجام شده است. این مطالعه همچنین نشان می‌دهد که شیمی و فناوری، با ۶/۶ درصد، موضوعاتی هستند که بالاترین استنادها را به خود اختصاص داده‌اند (۱۸).

بلک^۳ (۲۰۰۱) در پژوهشی با عنوان «استفاده از تحلیل استنادی برای تهیه مجموعه مجلات هسته، اختلالات ارتباطی» دو نمونه مفید از نشریات ادواری معروف در این زمینه را مورد بررسی قرار داده است، تا یک مجموعه تجربی از انتشارات ادواری هسته در زمینه اختلالات ارتباطی تهیه شود. مجموعه هسته‌ای که در این پژوهش تهیه شده شامل نشریات ادواری است که ۸۰ درصد از استنادهای مقالات نمونه را تشکیل می‌دهد و این مفهوم کتابسنجی «موفقیت زاده موفقیت است» را دوباره احیا می‌کند. درخواست این نمونه از نشریات از نظر کمی مورد بررسی قرار گرفته و مشکل خاص تعیین مجلات هسته در زمینه میان رشته‌ای مورد بحث قرار گرفته است. داده‌ها براساس نوع منابع استناد شده و پراکندگی زمانی استنادها تهیه شده‌اند (۱۴).

دیویس^۴ (۲۰۰۲)، پژوهشی با عنوان «هزینه مجلات الکترونیکی در کجا باید مصرف شود؟» انجام داده است. مجموعه هسته کتابخانه دانشگاهی از طریق تحلیل استنادی تعیین شده است. در این پژوهش مجلات هسته در علوم زیستی برای محققان دانشگاه کرنل با تحلیل فراوانی استنادات مؤلفان دانشگاه کرنل در گزارش‌های زیستی از سال ۱۹۹۶-۲۰۰۱ شناسایی و مشخص شده است که فراوانی توزیع مجلات، قانون پراکندگی بردفورد یا قانون ۸۰ به ۲۰ را تأیید می‌کند. ۲۴۰ مجله برتر (فراهم کردن ۸۰ درصد استنادها) با توجه به نوع ناشر و حق اشتراک سازمانی تحلیل شده است. به طور کلی، تعداد زیادی از استنادها از مجلات انجمن‌ها و مؤسسات به دست آمده است که به طور چشمگیری از قیمت کمتری نسبت به مجلات تجاری برخوردارند. این مسئله نشان می‌دهد که روش توصیف شده، فرایندی کم هزینه، سریع، و قابل طبقه‌بندی است که می‌تواند با پایگاه‌های داده‌های متفاوت وفق پیدا کند و از آن به عنوان راهنما در زمینه عناوین مجلاتی که می‌توان برای دسترسی الکترونیکی خریداری نمود، استفاده شود (۱۵: ۱۵۵-۱۶۶).

شواگل واشتوک^۵ (۲۰۰۴)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر و ارتباط مجلات کتابداری و اطلاع‌رسانی: تحلیل علم‌سنجانه مجلات کتابداری و اطلاع‌رسانی آلمانی زبان و بین‌المللی - تحلیل استنادی در مقابل بررسی

3. Black
4. Davis

5. Shoegl & Stock

خوانندگان» به بررسی نشریات بین‌المللی و منطقه‌ای در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌پردازد. این تحقیق با استفاده از تحلیل استنادی و پیمایش خوانندگان انجام شده است. پیمایش کارشناسی به بررسی فراوانی خواندن، کاربردی بودن مجلات با توجه به شغل خوانندگان، فاصله زمانی انتشار، و اولویت نشر برای همه پاسخ‌دهندگان و برای گروه‌های مختلف در میان پاسخ‌دهندگان پرداخته است. نشریات نقش مهمی در علم ارتباطات بازی می‌کنند. استنادها در دو مقوله گسترده عمل می‌کنند: عملکردهای سازمانی و نمادین. زمانی که مجلات علمی تحلیل می‌شود، هم تحلیل استنادی و هم پیمایش کارشناسانه باید مورد استفاده قرار گیرد. از آنجاکه نویسندگان، عضو جامعه آلمانی زبان هستند، نه تنها به علم ارتباطات بین‌المللی، بلکه به ارتباط کشورهای آلمانی زبان و به‌خصوص به چگونگی ارتباط این دو با یکدیگر علاقه دارند (۱۷: ۱۱۵۵-۱۱۶۸).

تحلیل یافته‌ها

به منظور پاسخگویی به پرسش اول و فرضیه اول پژوهش مبنی بر تعلق گرفتن میانگین بیش از ده استناد به هر مقاله کلیه مقالات تألیفی در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۲ در نشریات مذکور مورد بررسی قرار گرفت.

جدول ۱، توزیع فراوانی میزان استناد و میانگین استناد در مقالات مجلات مورد مطالعه در سال‌های مورد نظر را نشان می‌دهد. با نگاهی به جدول ۱، می‌توان دریافت که بالاترین میانگین استناد در مجله دفتر کتابداری با میانگین ۱۳/۰۵ استناد در هر مقاله است؛ و مجله کتابداری و اطلاع‌رسانی، با میانگین ۱۱/۴۲ استناد در هر مقاله، در مرتبه بعدی قرار دارد؛ و پایین‌ترین میانگین استناد در مجله پیام کتابخانه با میانگین ۹/۱۹ در هر مقاله می‌باشد. اما به‌طور کلی میانگین استناد در نشریات مورد مطالعه ۱۰/۷۳ استناد در هر مقاله است که فرضیه اول پژوهش را مبنی بر اینکه میانگین استناد بیش از ۱۰ استناد در هر مقاله است، مورد تأیید قرار می‌دهد.

در پاسخ به پرسش اساسی ۲ و به

جدول ۱. توزیع فراوانی میزان استناد و میانگین استناد در مقالات

مجلات مورد پژوهش در سال‌های ۱۳۷۵ - ۱۳۸۲

نام مجله	مقالات تألیفی	درصد	استنادها	درصد	میانگین استناد در هر مقاله
پیام کتابخانه	۱۳۹	۲۱/۰۹	۱۲۷۸	۱۶/۴۹	۹/۱۹
فصلنامه اطلاع‌رسانی	۱۰۴	۱۵/۷۸	۹۸۰	۱۳/۸۵	۹/۴۲
کتابداری و اطلاع‌رسانی	۱۰۶	۱۶/۰۸	۱۲۱۱	۱۷/۱۱	۱۱/۴۲
فصلنامه کتاب	۲۳۵	۳۵/۶۶	۲۶۲۷	۳۷/۱۳	۱۱/۱۷
دفتر کتابداری	۷۵	۱۱/۸۰	۹۷۹	۱۳/۸۳	۱۳/۰۵
مجموع	۶۵۹	۱۰۰	۷۰۷۵	۱۰۰	۱۰/۷۳

منظور تعیین میزان استفاده از انواع منابع، برگره‌های استناد براساس نوع منابع به چهار دسته کتاب‌ها، نشریات، پایان‌نامه‌ها، و منابع الکترونیکی تقسیم شد. آن دسته از منابعی که در هیچ کدام از چهار نوع منبع اطلاعاتی ذکر شده نمی‌گنجد و در عین حال تعداد قابل ملاحظه‌ای را در انواع دیگر تشکیل نمی‌داد از جمله مصوبات، گزارش‌ها، و تقریرات درسی در ستونی مربوط به «سایر منابع اطلاعاتی»

در جدول ۲، آورده شده است. جدول ۲، نشان می‌دهد که بالاترین میزان استناد به کتاب‌ها در مجلات مورد پژوهش ۳۴۲۶ استناد است که ۴۸/۴۳ درصد استنادها را شامل می‌شود، نشریات ادواری با ۲۳۳۰ استناد (۳۳/۹۴ درصد)، پایان‌نامه‌ها با ۶۱۲ استناد (۸/۶ درصد)، منابع الکترونیکی با ۳۸۷ استناد (۰/۵ درصد)، و سایر منابع با ۳۱۸ استناد (۴/۴۹ درصد) در مراتب بعدی

جدول ۲. توزیع فراوانی میزان استناد به انواع منابع در مجلات مورد پژوهش در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۲

نام نشریه	دفعات استناد به کتاب	دفعات استناد به نشریه	دفعات استناد به پایان‌نامه	دفعات استناد به سایر موارد	دفعات استناد به منابع الکترونیکی	درصد
پیام کتابخانه	۷۱۲	۵۵/۷۱	۴۰۷	۳۱/۸۴	۷۴	۵/۷۹
اطلاعرسانی	۴۶۶	۴۷/۶۴	۲۶۹	۲۷/۵	۷۵	۷/۶۶
کنابداری و اطلاعرسانی	۵۴۸	۴۵/۲۵	۴۱۴	۳۴/۱۸	۱۱۰	۹/۰۸
فصلنامه کتاب	۱۱۴۳	۴۳/۵	۹۶۲	۳۶/۶۱	۲۶۴	۱۰
دفتر کنابداری	۵۵۷	۵۶/۸۹	۲۷۸	۲۸/۳۹	۸۹	۹/۰۹
جمع	۳۴۲۶	۴۸/۴۳	۲۳۳۰	۳۳/۹۴	۶۱۲	۸/۶

جدول ۳. توزیع فراوانی میزان استنادها براساس نوع زبان و منبع در مجلات مورد پژوهش در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۲

نام نشریه	فارسی			انگلیسی				سایر زبان‌ها		
	کتاب	نشریه	پایان‌نامه	سایر موارد	منابع الکترونیکی	کتاب	نشریه	پایان‌نامه	سایر موارد	
پیام کتابخانه	۴۶۰	۱۸۷	۶۹	۳۴	۲۵۰	۲۰۹	۵	۸	۴۳	
اطلاعرسانی	۲۰۶	۹۵	۷۱	۴۴	۲۴۱	۱۵۹	۴	۲۶	۹۷	
کنابداری و اطلاعرسانی	۳۳۴	۱۷۸	۹۳	۲۹	۱۹۹	۲۳۱	۱۷	۱۹	۸۶	
فصلنامه کتاب	۶۸۷	۴۲۲	۲۴۴	۶۶	۴۳۳	۵۴۲	۱۹	۶۹	۱۳۳	
دفتر کنابداری	۳۵۴	۱۸۶	۷۲	۲۶	۱۴۵	۸۷	۱۷	۷	۲۸	
جمع	۲۰۴۱	۱۰۶۸	۵۴۹	۱۹۹	۱۲۶۸	۱۲۲۸	۶۲	۷۰	۱۲۹	

قرار دارند. بنابراین فرضیه دوم پژوهش مبنی بر اختصاص بیش از ۵۰ درصد اسنادها به نشریات ادواری، مورد تأیید قرار نگرفت.

در پاسخ به پرسش سوم پژوهش اسنادها از نظر زبانی مورد بررسی قرار گرفت. برای این منظور اسنادها به دو گروه اصلی زبان فارسی و انگلیسی تقسیم شد. اسنادهایی که غیر از این دو زبان بودند و از طرفی تعداد قابل ملاحظه‌ای را نیز در برنمی‌گرفتند از جمله زبان عربی، فرانسه، و آلمانی در ستونی مربوط به سایر زبان‌ها در جدول ۳ آمده است.

با نگاهی به جدول ۳، مشخص می‌شود که در مجلات مورد پژوهش کتاب‌های فارسی با ۲۰۴۱ مورد اسناد بالاترین میزان اسناد را به خود اختصاص داده‌اند. سپس کتاب‌های انگلیسی با ۱۲۶۸ مورد اسناد و نشریات ادواری انگلیسی با ۱۲۲۸ مورد اسناد در مرتبه‌های بعدی قرار دارند.

جدول ۴، بیانگر این امر است که بیشترین اسنادها در مجلات مورد پژوهش به زبان

فارسی است. زبان فارسی با ۳۸۷۳ مورد اسناد (۵۴/۷۵ درصد) در مرتبه نخست و زبان انگلیسی با ۳۰۷۲ مورد اسناد (۴۳/۴۳ درصد) در مرتبه بعدی قرار دارد. از این رو، فرضیه سوم پژوهش مبنی بر اینکه زبان بیش از ۵۰ درصد اسنادها فارسی است مورد تأیید قرار گرفت.

پوشش زمانی اسنادها و تعیین نیم‌عمر منابع

به منظور پاسخگویی به چهارمین پرسش اساسی، تعیین توزیع فراوانی پوشش زمانی منابع مورد استفاده، نخست اسنادهایی که پس از جست‌وجو تاریخ نشر آنها مشخص نشد از بقیه اسنادها خارج شد. از کل اسنادها، ۷۱۶ مورد (۱۰/۱۲ درصد) فاقد تاریخ نشر بودند. سپس بر اساس زبان فارسی و غیرفارسی مجزا شدند. تاریخ میلادی برای منابع غیرفارسی و تاریخ هجری شمسی برای منابع فارسی در نظر گرفته شد. لازم به ذکر است که تاریخ نشرهای منابع فارسی و عربی،

جدول ۴. توزیع فراوانی و درصد اسنادها بر اساس نوع زبان در مجلات مورد پژوهش در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۲

نام نشریه	فراوانی اسناد	درصد نسبت به کل	فراوانی اسناد به فارسی	درصد نسبت به کل	فراوانی اسناد به انگلیسی	درصد نسبت به کل	فراوانی اسناد به سایر زبان‌ها	درصد نسبت به کل
پیام کتابخانه	۱۲۷۸	۱۸/۰۶	۷۵۰	۵۸/۶۷	۵۱۵	۴۰/۲۸	۶	۰/۴۶
اطلاع‌رسانی	۹۸۰	۱۳/۸۵	۴۱۶	۴۲/۴۳	۵۲۷	۵۳/۷۵	۳۸	۳/۸۶
کتابداری و اطلاع‌رسانی	۱۲۱۱	۱۷/۱۲	۶۳۴	۵۲/۳۳	۵۵۲	۴۵/۵۶	۲۵	۲/۰۵
فصلنامه کتاب	۲۶۲۷	۳۷/۱۴	۱۴۳۹	۵۴/۷۷	۱۱۹۶	۴۵/۵۲	۲۰	۰/۷۶
دفتر کتابداری	۹۷۹	۱۳/۸۴	۶۳۴	۶۴/۷۳	۲۸۲	۲۸/۸۰	۵۴	۵/۵۱
جمع	۷۰۷۳	۱۰۰	۳۸۷۳	۵۴/۷۵	۳۰۷۲	۴۳/۴۳	۱۴۳	۲/۰۲

که بر اساس سال هجری شمسی نبودند، بر اساس گاهشماری به سال‌های مورد نظر تطبیق داده شد که در جداول ۵ و ۶ میانگین نیم‌عمر انواع منابع مورد استناد در مجلات مورد پژوهش تعیین شده است.

برای تعیین نیم‌عمر منابع سعی شده است با استفاده از تاریخ انتشار اسنادها نشان داده شود که حداقل ۵۰ درصد از منابع مورد استفاده عمدتاً به چه محدوده زمانی تعلق دارد. به منظور دقت بیشتر در انجام محاسبات این بخش پژوهش، پیروی از الگوی تحقیقی که در ارتباط با تعیین نیم‌عمر در سال ۱۹۸۴ توسط محقق هندی نارندراکومار انجام گرفته ضروری به نظر می‌رسد تا دقیقاً میزان

پراکندگی ۵۰ درصد از منابع در محدوده زمانی مشخص، تعیین شود (۳: ۳۵).

جدول ۵، بیانگر میانگین نیم‌عمر انواع منابع مورد استناد در مجلات مورد پژوهش به تفکیک سال‌های مورد پژوهش است. چنانچه مشاهده می‌شود نیم‌عمر منابع در مجلات مورد پژوهش در سال‌های مختلف پژوهش متغیر است. به طور مثال نیم‌عمر نشریات ادواری در سال ۱۳۷۹، ۸ سال و ۹ ماه؛ و در سال ۱۳۷۵، ۴ سال و ۶ ماه؛ و در سال ۸ سال و ۷ ماه است و این امر فرضیه چهارم پژوهش را مبنی بر اینکه نیم‌عمر اسنادها در سال‌های آخر پژوهش سیر نزولی دارد، تأیید نمی‌کند.

جدول ۵. میانگین نیم‌عمر انواع منابع مورد استناد در مجلات مورد پژوهش به تفکیک سال‌های پژوهش

سال	میانگین نیم‌عمر کتاب‌ها	میانگین نشریات	میانگین نیم‌عمر پایان‌نامه‌ها	میانگین نیم‌عمر سایر موارد	میانگین نیم‌عمر منابع الکترونیکی
۱۳۷۵	۸ سال و ۶ ماه	۴ سال و ۶ ماه	۳ سال و ۵ ماه	۱ سال و ۹ ماه	۹ ماه
۱۳۷۶	۸ سال	۴ سال و ۱ ماه	۳ سال و ۴ ماه	۲ سال و ۲ ماه	۱ سال
۱۳۷۷	۷ سال و ۵ ماه	۷ سال و ۱۰ ماه	۳ سال و ۵ ماه	۲ سال و ۷ ماه	—
۱۳۷۸	۷ سال	۷ سال و ۲ ماه	۴ سال و ۷ ماه	۸ سال و ۶ ماه	۲ سال
۱۳۷۹	۷ سال و ۹ ماه	۸ سال و ۹ ماه	۶ سال و ۵ ماه	۴ سال و ۳ ماه	۱ سال و ۴ ماه
۱۳۸۰	۷ سال و ۶ ماه	۵ سال و ۷ ماه	۴ سال و ۴ ماه	۶ سال و ۷ ماه	۱ سال و ۲ ماه
۱۳۸۱	۷ سال و ۷ ماه	۶ سال و ۶ ماه	۵ سال و ۶ ماه	۴ سال و ۳ ماه	۱ سال و ۶ ماه
۱۳۸۲	۸ سال و ۶ ماه	۸ سال و ۷ ماه	۴ سال و ۷ ماه	۲ سال و ۴ ماه	۱۱ ماه

جدول ۶، بیانگر میانگین نیم‌عمر انواع منابع مورد استناد در مجلات مورد بررسی در سال‌های مورد پژوهش است. چنانچه مشاهده می‌شود میانگین نیم‌عمر کتاب‌ها با ۷ سال و ۸ ماه بالاترین میزان نیم‌عمر و منابع الکترونیکی با ۱ سال و ۳ ماه پایین‌ترین میزان نیم‌عمر را در مجلات مورد بررسی به خود اختصاص داده‌اند.

در پاسخ به پرسش ۵ و جهت تعیین پراستفاده‌ترین منابع و تعیین مجلات هسته، ابتدا موارد استناد به روزنامه‌ها از موارد استناد به مجلات مجزا و موارد استناد به روزنامه‌ها از محاسبه خارج شد. در بررسی مجلات مورد استناد، ابتدا سیاهه‌ای از کلیه عناوین مجلات مورد استناد به ترتیب نزولی میزان استفاده از آنها، تنظیم و در جدول ۷ آورده شد. براساس

اطلاعات این جدول که به ترتیب کاهش تعداد استنادها تنظیم شده، مجموعاً ۲۳۳۰ استناد به مجلات صورت گرفته است. از این تعداد یک عنوان با ۱۴۲ بار استناد و ۹۱۵ عنوان فقط یک بار مورد استفاده قرار گرفته‌اند. جدول ۷ همچنین محاسبه فراوانی تجمعی تعداد کل عناوین مجلات، لگاریتم فراوانی تجمعی عناوین مجلات، تعداد دستجات K ، محاسبه تعداد کل دفعات استفاده، تعداد استفاده از عناوین مجلات در مناطق A ، و محاسبه ضریب بردفورد را نشان می‌دهد. جهت تعیین مؤلفان هسته، مؤلفان مآخذ در هر یک از مجلات مورد پژوهش، بررسی و نتیجه آن بر اساس ترتیب نزولی بسامد تنظیم شد و مؤلفانی که تنها یک بار به آنها استناد شده است از سیاهه حذف شدند.

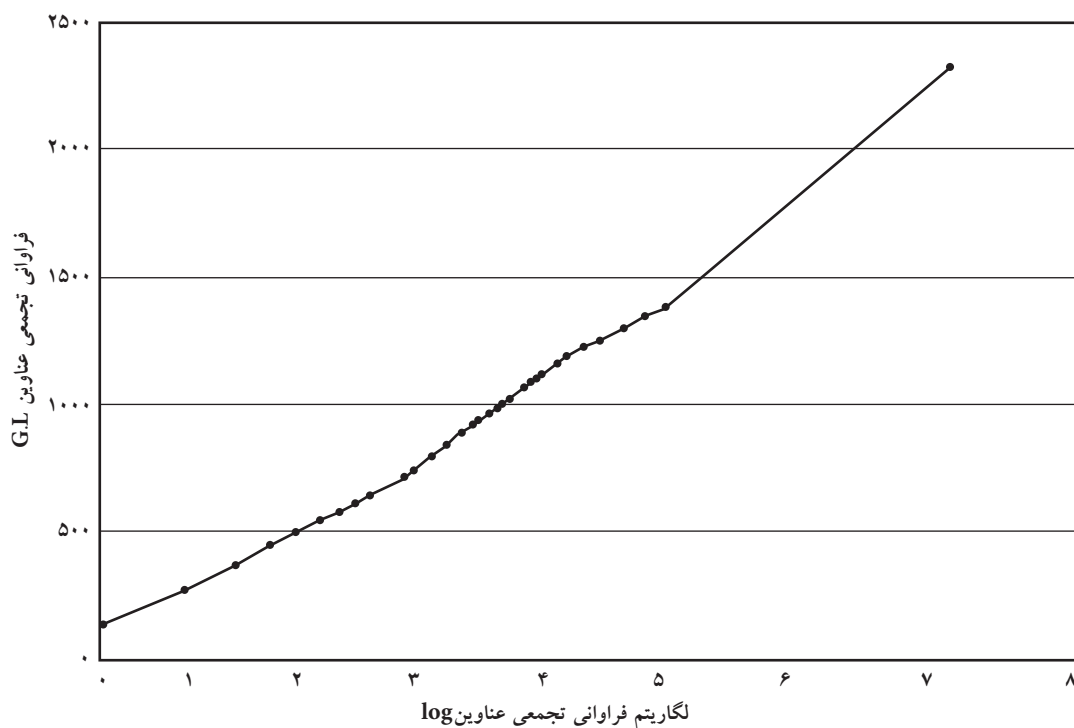
جدول ۶. نیم‌عمر انواع منابع مورد استناد در مجلات مورد پژوهش در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۲

نام نشریه	میانگین نیم‌عمر کتاب‌ها	میانگین نیم‌عمر نشریات	میانگین نیم‌عمر پایان‌نامه‌ها	میانگین نیم‌عمر سایر موارد	میانگین نیم‌عمر منابع الکترونیکی
پیام کتابخانه	۷ سال و ۴ ماه	۷ سال و ۲ ماه	۳ سال	۲ سال و ۶ ماه	۲ سال و ۵ ماه
اطلاع‌رسانی	۶ سال و ۷ ماه	۴ سال و ۳ ماه	۳ سال و ۴ ماه	۲ سال	۱ سال و ۸ ماه
کتابداری و اطلاع‌رسانی	۶ سال و ۶ ماه	۶ سال و ۲ ماه	۴ سال و ۵ ماه	۴ سال و ۸ ماه	۱۱ ماه
فصلنامه کتاب	۷ سال و ۳ ماه	۶ سال و ۸ ماه	۷ سال و ۲ ماه	۴ سال و ۹ ماه	۱ سال
دفتر کتابداری	۱۱ سال	۷ سال و ۵ ماه	۴ سال و ۷ ماه	۴ سال	۱۱ ماه
میانگین	۷ سال و ۸ ماه	۶ سال و ۴ ماه	۴ سال و ۵ ماه	۳ سال و ۴ ماه	۱ سال و ۳ ماه

جدول ۷. ضریب بردفورد در مجلات مورد پژوهش در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۲

تعداد عناوین مجلات (J)	تعداد اسناد به عناوین مجلات (A)	تعداد کل اسناد به مجلات (A.J)	فراوانی تجمعی عناوین (G.L)	فراوانی تجمع تعداد کل عناوین مجلات	لگاریتم فراوانی تجمعی عناوین (log)	تعداد دستجات برای کل تعداد (K)	محاسبه تعداد کل دفعات استفاده	تعداد استفاده از عناوین مجلات در مناطق (A)	ضریب بردفورد
۱	۱۴۲	۱۴۲	۱۴۲	۱	۰	J ₁ =۶	۱×۱۴۲=۱۴۲	A ₁ =۲۷۵	—
۱	۱۳۱	۱۳۱	۲۷۳	۲	۰٫۶۹		۱×۱۳۱=۱۳۱		
۱	۱۹۷	۹۷	۳۷۰	۳	۱/۱۰		۱×۹۷=۹۷		
۱	۷۹	۷۹	۴۴۹	۴	۱/۳۹		۱×۷۹=۷۹		
۱	۵۴	۵۴	۵۰۳	۵	۱/۶۰		۱×۵۴=۵۴		
۱	۴۵	۴۵	۵۴۸	۶	۱/۷۹		۱×۴۵=۴۵		
۱	۳۵	۳۵	۵۸۳	۷	۱/۹۵	J ₂ =۱۱	۱×۳۵=۳۵	A ₂ =۲۹۱	b ₁ = $\frac{11}{6} = 1/83$
۱	۳۱	۳۱	۶۱۴	۸	۲/۰۸		۱×۳۱=۳۱		
۱	۳۰	۳۰	۶۴۴	۹	۲/۲۰		۱×۳۰=۳۰		
۳	۲۶	۷۸	۷۲۲	۱۲	۲/۴۸		۳×۲۶=۷۸		
۱	۲۵	۲۵	۷۴۷	۱۳	۲/۵۶		۱×۲۵=۲۵		
۲	۲۴	۴۸	۷۹۵	۱۵	۲/۷۰		۲×۲۴=۴۸		
۲	۲۲	۴۴	۸۳۹	۱۷	۲/۸۳	۲×۲۲=۴۴			
۲	۲۱	۴۲	۸۸۱	۱۹	۲/۹۴	J ₃ =۲۰	۲×۲۱=۴۲	A ₃ =۲۷۸	b ₂ = $\frac{20}{11} = 1/81$
۲	۱۸	۳۶	۹۱۷	۲۱	۳/۰۴		۲×۱۸=۳۶		
۱	۱۷	۱۷	۹۳۴	۲۲	۳/۰۹		۱×۱۷=۱۷		
۲	۱۵	۳۰	۹۶۴	۲۴	۳/۱۸		۲×۱۵=۳۰		
۲	۱۴	۲۸	۹۹۲	۲۶	۳/۲۶		۲×۱۴=۲۸		
۲	۱۳	۲۶	۱۰۱۸	۲۸	۳/۳۳		۲×۱۳=۲۶		
۴	۱۲	۴۸	۱۰۶۶	۳۲	۳/۴۶		۴×۱۲=۴۸		
۲	۱۱	۲۲	۱۰۸۸	۳۴	۳/۵۲		۲×۱۱=۲۲		
۲	۱۰	۲۰	۱۱۰۷	۳۶	۳/۵۸	۲×۱۰=۲۰			
۱	۹	۹	۱۱۱۷	۳۷	۳/۶۱	۱×۹=۹			
۵	۸	۴۰	۱۱۵۸	۴۲	۳/۷۴	J ₄ =۶۶	۵×۸=۴۰	A ₄ =۲۶۸	b ₃ = $\frac{46}{20} = 3/3$
۴	۷	۲۸	۱۱۸۵	۴۶	۳/۸۲		۴×۷=۲۸		
۷	۶	۴۲	۱۲۲۷	۵۳	۳/۹۵		۷×۶=۴۲		
۶	۵	۳۰	۱۲۵۷	۵۹	۴/۰۸		۶×۵=۳۰		
۱۳	۴	۵۲	۱۳۰۹	۷۲	۴/۱۸		۱۳×۴=۵۲		
۱۴	۳	۴۲	۱۳۵۱	۸۶	۴/۴۵		۱۴×۳=۴۲		
۱۷	۲	۳۴	۱۳۸۵	۱۰۳	۴/۶۳	۱۷×۲=۳۴			
۹۴۵	۱	۹۴۵	۲۳۳۰	۱۰۴۸	۶/۹۵	J ₅ =۹۴۵	۹۴۵×۱=۹۴۵	A ₅ =۹۴۵	b ₄ = $\frac{945}{27} = 14/32$
						$\sum J = 1048$		K=۵	$\sum b = 21/26$

$$bm = \frac{\sum b}{K} = \frac{21/26}{5} = 4/25$$

نمودار ۱. منحنی بردفورد در مجلات مورد پژوهش در سال‌های ۱۳۷۵ - ۱۳۸۲

جدول ۹. مؤلفان هسته در منابع فارسی در مجلات مورد

پژوهش در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۲

ردیف	نام مؤلف	میزان فراوانی
۱	حری، عباس	۷۰
۲	دیانی، محمد حسین	۵۴
۳	سلطانی، پوری	۴۸
۴	ابرامی، هوشنگ	۳۰
۵	آذرننگ، عبدالحسین	۳۰
جمع	۵ مورد	۲۴۲ بار استناد

جدول ۸. مؤلفان هسته در منابع غیرفارسی در مجلات

مورد پژوهش در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۲

ردیف	نام مؤلف	میزان فراوانی
۱	لنکستر، ویلفرد	۳۲
۲	یونسکو	۱۹
۳	سالتون، جی	۱۱
۴	باد، جان	۶
۵	کتز، ویلیام	۶
جمع	۵ مورد	۷۴ بار استناد

جهت تعیین پراستفاده‌ترین منابع مورد استناد، سیاههٔ عناوین کتاب‌های مورد استفاده براساس ترتیب نزولی بسامد تنظیم شد و عناوینی که تنها یک‌بار به آنها استناد شده از سیاهه حذف شدند.

جدول ۱۰. سیاههٔ عناوین کتاب‌های غیرفارسی براساس ترتیب نزولی بسامد در مجلات مورد پژوهش (تا مرتبه ۳)

در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۲

ردیف	عناوین کتاب‌های غیرفارسی	تعداد دفعات استناد
۱	Encyclopedia of library and information science	۱۴
۲	Information processing and management	۷
۳	Dewey desimal classification and relative index	۴
۴	Introduction to reference work	۳
۵	Dictionary of information science	۳
۶	Bradford law and library acquisition	۳
۷	US MARK	۳
۸	Vocabulary control for information retrieval	۳
۹	Globalization and human rights	۳

در جدول ۱۰، مشاهده می‌شود که در کلیهٔ مجلات مورد پژوهش کتاب *Encyclopedia of Library and Information Science* با ۱۴ بار استناد بالاترین میزان استفاده از میزان منابع کتب غیرفارسی را به خود اختصاص داده است. در جدول ۱۱، مشاهده می‌شود که

پراستفاده‌ترین عنوان، گزیدهٔ مقالات ایفلا با ۴۲ مورد استناد، بالاترین میزان استناد را در مجلات مورد پژوهش به خود اختصاص داده است و کتاب‌های مروری بر اطلاعات و اطلاع‌رسانی، اصطلاحنامهٔ کتابداری، و روشهای پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی در مرتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند.

جهت پاسخگویی به سؤال ششم پژوهش، مبنی بر تعیین گرایش موضوعات استنادها، از تقسیم موضوعی لیزا^۷ استفاده شد. برای آن دسته از استندهایی که موضوعاتشان در زمینهٔ کتابداری و اطلاع‌رسانی نبود از دسته‌بندی دهدهی دیویی استفاده شد. پس از جست‌وجوی فراوان از میان ۷۰۷۳ استناد، ۱۷۹ استناد موضوعشان مشخص نشد که این تعداد از کل محاسبه خارج شد. سپس استنادها براساس تقسیم‌بندی موضوعی لیزا تقسیم‌بندی گردید.

با نگاهی به جدول ۱۲ مشاهده می‌کنیم «مواد و منابع» با فراوانی ۱۲۵۵ (۱۷/۷۴ درصد) بیشترین میزان استفاده را دارند و سپس «ذخیره و بازیابی اطلاعات» با فراوانی ۷۶۳ (۱۰/۷۸ درصد) و «کتابخانه‌ها و مراکز منابع» با فراوانی ۵۸۶ (۸/۲۸ درصد) در مرتبهٔ بعدی قرار دارند. «سایر موضوعها» با فراوانی ۲۶ (۰/۳۶ درصد) و «خواندن» با فراوانی ۵۶ (۰/۷۹ درصد) پایین‌ترین بسامد را به خود اختصاص داده‌اند.

در جدول ۱۳، موضوعات غیرکتابداری را براساس رده بندی دیویی مشاهده می‌کنیم، «کلیات» با فراوانی ۲۰۷ (۲/۹۲)

جدول ۱۱. سیاهه عناوین کتاب‌های فارسی براساس ترتیب نزولی بسامد

در مجلات مورد پژوهش در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۲ (تا مرتبه ۳)

ردیف	عنوان کتاب	تعداد دفعات استناد
۱	گزیده مقالات ایفلا	۴۲
۲	مروری بر اطلاعات و اطلاع‌رسانی	۴۰
۳	اصطلاحنامه کتابداری	۴۰
۴	روشهای پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی	۲۴
۵	شناختی از دانش‌شناسی	۲۲
۶	در آمدی بر کتابداری	۱۸
۷	تاریخ و فلسفه کتابداری	۱۷
۸	الذریعه الی تصانیف الشیعه	۱۲
۹	مبانی فلسفه کتابداری آموزشی	۱۲
۱۰	ادبیات کودکان	۱۱
۱۱	تاریخ اصول کتابداری	۱۰
۱۲	فهرست کتابهای چاپی فارسی	۹
۱۳	مبانی مرجع، فنون پرسش‌کاوی و پاسخ‌یابی منابع کتابخانه	۹
۱۴	الفهرست	۸
۱۵	اطلاعات و ارتباطات	۸
۱۶	آیین گزارش‌نویسی	۸
۱۷	دایرةالمعارف فارسی مصاحب	۸
۱۸	آمار و روشهای کمی در کتابداری و اطلاع‌رسانی	۷
۱۹	مجموعه‌سازی در کتابخانه‌ها	۷
۲۰	درپویه تاریخ	۷
۲۱	نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی	۷
۲۲	آشنایی با چاپ و نشر	۶
۲۳	کتابخانه‌های آموزشی ایران	۶
۲۴	مفاهیم بازیابی اطلاعات	۶
۲۵	خدمات فنی	۶
۲۶	موج سوم	۶
۲۷	چکیده پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی	۶
۲۸	راههای تشویق به مطالعه	۶
۲۹	طب در دوره صفویه	۶
۳۰	حجم نمونه در پژوهشهای پیمایشی	۵
۳۱	مبانی نظامها و خدمات اطلاعاتی	۵
۳۲	پیش‌نویس‌های استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی	۵
۳۳	کتاب و کتابخانه در اسلام	۴
۳۴	مدیریت کتابخانه و اطلاع‌رسانی	۴
۳۵	کتابخانه‌ها و سواد آموزی	۴
۳۶	تاریخ تمدن	۴
۳۷	کتابخانه اسکندریه	۴

۴	کشف الظنون عن اسامی الکتب والفنون	۳۸
۴	روشهای تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی	۳۹
۴	کتابخانه و کتابداری	۴۰
۴	کتابخانه و کتابداران در عصر الکترونیک	۴۱
۴	کتابشناسی ملی ایران	۴۲
۳	لغت نامه دهخدا	۴۳
۳	فرهنگ فشرده کتابداری و اطلاع‌رسانی	۴۴
۳	سرعنوانهای موضوعی فارسی	۴۵
۳	روشهای تحقیق در علوم رفتاری	۴۶
۳	مسائل کتابخانه‌های دانشگاهی	۴۷
۳	مروری بر کتابسنجی، اطلاع‌سنجی، علم سنجی	۴۸
۳	از چاپخانه تا کتابخانه	۴۹
۳	روشهای سوادآموزی بزرگسالان	۵۰
۳	شیوه بهره‌گیری از کتابخانه و منابع آن	۵۱
۳	خدمات عمومی و کتابخانه و روشهای آن	۵۲
۳	اطلاع‌رسانی، نگرش‌ها و پژوهش	۵۳
۳	نهج البلاغه	۵۴

جدول ۱۲. توزیع فراوانی و درصد فراوانی موضوعی اسنادها
بر اساس رده بندی لیذا در مجلات مورد پژوهش در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۲

کد موضوعی لیذا	موضوع	فراوانی	درصد نسبت به کل اسناد
۱	کتابداری و اطلاع‌رسانی	۲۹۱	۴/۱۱
۲	حرفه کتابداری	۴۵۸	۶/۴۷
۳	کتابخانه‌ها و مراکز منابع	۵۸۶	۸/۲۸
۴	استفاده از کتابخانه و مراجعان	۱۳۰	۱/۸۳
۵	مواد و منابع	۱۲۵۵	۱۷/۷۴
۶	سازمان کتابخانه	۱۸۳	۲/۵۸
۸	تکنولوژی کتابخانه	۱۷۹	۲/۵۳
۹	خدمات فنی	۱۵۷	۲/۲۱
۱۰	ارتباط اطلاعاتی	۳۷۸	۵/۳۴
۱۱	کنترل کتابشناختی	۲۴۷	۳/۴۹
۱۲	رکوردهای کتابشناختی	۵۴۲	۷/۶۶
۱۳	ذخیره و بازیابی اطلاعات کامپیوتری	۷۶۳	۱۰/۷۸
۱۴	تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات	۴۲۹	۶/۰۶
۱۵	خواندن	۵۶	۰/۷۹
۱۶	رسانه‌ها	۲۱۷	۳/۰۶
۱۷	دانش و آموختن	۱۷۹	۲/۵۳
۱۹	سایر موضوعها	۲۶	۰/۳۶
جمع		۶۰۷۶	۸۵/۹۰

جدول ۱۳. توزیع فراوانی و درصد فراوانی موضوعی اسنادها

براساس رده بندی دیویی در مجلات مورد پژوهش در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۲

شماره رده	موضوع	فراوانی	درصد نسبت به کل اسناد
۰۰۰	کلیات	۲۰۷	۲/۹۲
۱۰۰	فلسفه و روان‌شناسی	۸۳	۱/۱۷
۲۰۰	دین	۲۶	۰/۳۶
۳۰۰	علوم اجتماعی	۱۲۶	۱/۷۸
۴۰۰	زبان	۵۳	۰/۷۴
۵۰۰	علوم طبیعی ریاضی	۵۱	۰/۷۲
۶۰۰	فناوری (علوم کاربردی)	۴۷	۰/۶۶
۷۰۰	هنرها	۲۷	۰/۳۸
۸۰۰	ادبیات (آثار ادبی)	۱۴۳	۲/۰۲
۹۰۰	تاریخ، جغرافیا، و علوم وابسته	۵۵	۰/۷۷
جمع		۸۱۸	۱۱/۵۶

سایر منابع ۳۱۸ اسناد (۴/۴۹ درصد) از کل اسنادها را به خود اختصاص می‌دهند. این امر نشان می‌دهد که میزان اسناد به کتاب بیش از سایر منابع اطلاعاتی است. توزیع اسنادهای مورد بررسی بر اساس زبان منابع نشان می‌دهد که زبان فارسی با ۳۸۷۳ مورد اسناد (۵۴/۷۵ درصد) در مرتبه نخست و زبان انگلیسی با ۳۰۷۲ مورد اسناد (۴۳/۴۳ درصد) در مرتبه بعدی قرار دارد. میزان اسناد به سایر زبان‌ها ۱۴۳ اسناد (۲/۰۲ درصد) است. نتیجه آنکه، منابع زبان فارسی بیش از سایر زبان‌ها، حتی انگلیسی، مورد استفاده پژوهشگران کتابداری قرار گرفته و مؤلفان مجلات مورد پژوهش به منابع فارسی بیش از سایر منابع متکی هستند. بررسی پوشش زمانی اسنادها و تعیین نیم‌عمر منابع نشان می‌دهد که بین سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۷۷ بالاترین

درصد) در مرتبه نخست قرار دارد و پس از آن «ادبیات» با فراوانی ۱۴۳ (۲/۰۲ درصد) و «علوم اجتماعی» با فراوانی ۱۲۶ (۱/۷۸ درصد) در مرتبه بعدی قرار دارند و موضوع «دین» با ۲۶ مورد اسناد (۰/۳۶ درصد) کمترین میزان اسناد را به خود اختصاص داده است.

خلاصه یافته‌ها و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که میانگین تعداد اسنادهای مقالات در محدوده پژوهش ۱۰/۷۳ اسناد در هر مقاله است. بررسی منابع اطلاعاتی حاکی از این است که میزان اسناد به کتاب ۳۴۲۶ اسناد (۴۸/۴۳ درصد)، نشریات ادواری ۲۳۳۰ اسناد (۳۳/۹۴ درصد)، پایان‌نامه‌ها ۶۱۲ اسناد (۸/۶ درصد)، منابع الکترونیکی ۳۸۷ اسناد (۰/۵ درصد)، و

میزان استناد به ترتیب کتاب‌ها، نشریات ادواری، و پایان‌نامه‌هاست. اما در سال‌های ۱۳۷۸-۱۳۸۲ بالاترین میزان استناد به منابع الکترونیکی بوده است. یافته‌های میزان نیم‌عمر منابع نشان می‌دهد که میزان نیم‌عمر کتاب‌ها ۷ سال و ۸ ماه، نشریات ۶ سال و ۴ ماه، پایان‌نامه‌ها ۴ سال و ۵ ماه، سایر موارد ۳ سال و ۴ ماه، و منابع الکترونیکی ۱ سال و ۳ ماه است. پایین بودن نیم‌عمر منابع الکترونیکی می‌تواند به دلیل سرعت نشر و دسترسی آسان و سریع به این منابع باشد. نتایج حاصل از برآورد پرستفاده‌ترین منابع مورد استفاده و تعیین مجلات هسته نشان می‌دهد که فصلنامه کتاب با ۱۴۲ مورد، پیام کتابخانه با ۱۳۱ مورد، *Journal of the American Society for Information Science* با ۹۷ مورد، *اطلاع‌رسانی* با ۷۹ مورد، و *Science College and Research Library* با ۵۴ مورد جزء نشریات هسته رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی هستند. ضریب بردفورد برای میزان استفاده از مجلات، معادل ۴/۲۵ تعیین گردید.

نتایج حاصل از برآورد پرستفاده‌ترین مؤلفان مورد استناد نشان می‌دهد که مؤلفان منابع غیرفارسی، لنکستر با ۳۲ مورد، یونسکو با ۱۹ مورد، سالتون. جی با ۱۱ مورد، جان باد، و ویلیام کتز با ۶ مورد جزء مؤلفان هسته منابع غیرفارسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی هستند و همچنین از مؤلفان منابع فارسی، عباس حری با ۷۰ مورد، محمدحسین دیانی با ۵۴ مورد، پوری سلطانی با ۴۸ مورد، هوشنگ ابرامی و عبدالحسین آذرنگ با ۳۰ مورد جزء

مؤلفان هسته منابع فارسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی هستند.

در میان کتاب‌های غیرفارسی *Encyclopedia of Library and Information Science* با ۱۴ مورد و *Processing and Management* با ۷ مورد پرستفاده‌ترین کتاب‌های مورد استناد هستند و در میان کتاب‌های فارسی، *گزیده مقالات ایفلا* با ۴۲ مورد، *مروری بر اطلاعات* و *اطلاع‌رسانی*، و *اصطلاحنامه کتابداری* با ۳۲ مورد پرستفاده‌ترین کتاب‌های مورد استناد هستند.

پراکندگی موضوعی استنادها نشان می‌دهد که موضوع «مواد و منابع» با فراوانی ۱۲۵۵ (۱۷/۷۴ درصد) بیشترین میزان استفاده را در زمینه موضوعی دارد و سپس «ذخیره و بازیابی اطلاعات» با فراوانی ۷۶۳ (۱۰/۷۸) و «کتابخانه‌ها و مراکز منابع» با فراوانی ۵۸۶ (۸/۲۸ درصد) در مرتبه بعدی قرار دارند. «سایر موضوع‌ها» با فراوانی ۲۶ (۰/۳۶ درصد) و «خواندن» با فراوانی ۵۶ (۰/۷۹ درصد) پایین‌ترین میزان استفاده را به خود اختصاص داده‌اند.

در زمینه موضوعات غیرکتابداری، «کلیات» با فراوانی ۲۰۷ (۲/۹۲ درصد) در مرتبه نخست قرار دارد و پس از آن «ادبیات» با فراوانی ۱۴۳ (۲/۰۲ درصد) و «علوم اجتماعی» با فراوانی ۱۲۶ (۱/۷۸ درصد) در مرتبه بعدی قرار دارند.

پیشنهادات

۱. با توجه به نیم‌عمر بالای منابع مقالات

مورد بررسی پیشنهاد می‌شود کتابداران و اطلاع‌رسانان و پژوهشگران زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی بیش از گذشته به پژوهش بپردازند و تلاش کنند از منابع جدیدتر و مطالب روزآمدتری استفاده کنند تا خوانندگان مجلات کتابداری نیز از اطلاعات جدید برخوردار شوند.

۲. با توجه به نظریه دهکده جهانی و در دسترس بودن اطلاعات از طریق شبکه‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی، اطلاعات جدید استخراج و مقالات براساس آنها تألیف شود تا از تکرار مطالب قبلی و قدیمی خودداری شود.

۳. در اغلب مقالات به مآخذ مقالات شماره‌های پیشین مجله بسیار استناد داده شده بود. توصیه می‌شود بیشتر از مآخذ جدید و مقالات منابع دیگر استفاده شود.

۴. پیشنهاد می‌شود محققان در ذکر منابع و مآخذ نوشتارشان توجه کافی داشته باشند و از استناداردها و قوانین کتابشناختی پیروی کنند و تنها منابعی را که واقعاً در متن مقاله استفاده شده در فهرست منابع و مآخذ خود ذکر کنند و از ذکر مآخذ مازاد خودداری نمایند.

پیشنهادات برای تحقیقات بعدی

۱. تحلیل استنادی مقالات نشریه‌های مورد پژوهش از جنبه‌های دیگر مانند اینکه چند درصد از مآخذ ذکر شده در متن مقاله استفاده شده است و چه میزان ارتباط موضوعی بین متن مقاله و مآخذ آن وجود دارد و همچنین مؤلفان مقاله چه میزان به مقالات قبلی خود

استناد می‌کنند.

۲. بررسی میزان حضور مقاله‌های «نشریه‌های مورد پژوهش» در دیگر مجلات علمی داخلی و مجلات علمی خارجی.

۳. تحلیل استنادی نشریات مورد مطالعه در دوره‌های بعد و مقایسه آن با نتایج تحقیق حاضر.

منابع

۱. اشتری، مه لقا. «تحلیل استنادی مقالات فلسفی فارسی طی سالهای ۱۳۷۷-۱۳۷۰». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۹.

۲. بختیاری، آذر. «بررسی وضعیت استفاده از منابع اطلاعاتی در طرحهای پژوهشی حوزه دامپروری ۱۳۴۹-۱۳۷۵». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.

۳. پورشعرباف، الهه. «تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه فارغ‌التحصیلان دانشکده علوم پایه دانشگاه تربیت مدرس ۱۳۷۶-۱۳۷۴». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۵.

۴. تیموری خانی، افسانه. «تحلیل استنادی مقالات تألیفی فصلنامه کتاب از آغاز انتشار تا پایان سال ۱۳۷۹». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۸۰.

۵. جلالی مهموئی، حمیدرضا. «روابط درون رشته‌ای و بین رشته‌ای کتابداری و اطلاع‌رسانی: مطالعه استنادی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری

و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۸.

۶. حری، عباس. «اهمیت و ضرورت بکارگیری منابع خارجی در تحقیقات کشور». **فصلنامه کتاب**، دوره هشتم، ۴ (زمستان ۱۳۷۶): ۷-۱۲.

۷. همو. «تحلیل استنادی و شباهت‌های آن با علم‌الحديث». **نشر دانش**، (بهمن و اسفند ۱۳۶۲).

۸. سلطانی، پوری؛ راستین، فروردین. **اصطلاحنامه کتابداری**. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۲.

۹. سیفی یوسفی، میترا. «تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان رشته‌های حقوق بین‌الملل و روابط بین‌الملل دانشگاه تهران در فاصله سالهای ۱۳۷۷-۱۳۶۷». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۹.

۱۰. عباس نژاد، محمود. «نشریات ادواری و شیوه نگهداری از آنها». **پیام کتابخانه**، دوره سیزدهم، ۳ و ۴ (پاییز و زمستان ۱۳۸۲).

۱۱. عصاره، فریده. «بررسی وضع استناد در مجلات پزشکی فارسی: مجلات دانشکده‌های پزشکی دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی و مشهد در سالهای ۱۳۵۶-۱۳۵۴». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۶۵.

۱۲. محمدزاده، فاطمه. «بررسی وضع استناد در مجلات فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی جاری از آغاز نشر تا پایان سال ۱۳۷۴». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۶.

۱۳. هاتفی مستقیم، رقیه. «تحلیل استنادی مقاله‌های مجلات علمی - پژوهشی و علمی-

ترویجی فارسی در زمینه علوم و معارف اسلامی طی سالهای ۱۳۶۸-۱۳۷۸». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران - شمال، ۱۳۸۰.

14. Black, S. "Using citation analysis to pursue a core collection of journal of communication disorders". **Library Resources and Technical Services**, Vol.45, No.1 (Jan.2001).

15. Davis, Philip M. "Where to spend our e-journal money?: defining a university library's core collection through citation analysis". **Portal-Journal 2002**, Vol.2, No.1 (2002): 155-166.

16. Lancaster, F.W. **Bibliometric methods in assessing productivity and impact of research**. Bangalore: Sarada Ranganathan Endowment for Library Science, 1991.

17. Shoegl, Christian; Stock, Wolfgang G. "Impact and relevance of LIS Journals: a scientometric analysis of international and German language LIS Journals". **Journal of the American Society for Information Science and Technology**, Vol.55, No.13 (Nov.2004): 1155-1168.

18. Tiew, W.S.; Kaur, K. "Citation analysis of Journal of Natural Rubber research, 1988-1997". **Malaysian Journal of Library and Information Science**,

Vol.5, No.2 (Dec.2000).

تاریخ دریافت: ۱۳۸۵/۲/۱۷

